

SARKADI LÁSZLÓ

**MEZŐKOVÁCSHÁZA
ÉS KÖRNYÉKE
ÉLŐVILÁGA**

Sarkadi László:

MEZŐKOVÁCSHÁZA ÉS KÖRNYÉKE ÉLŐVILÁGA

**Ezzel a kiadvánnyal köszönti a szerző és a Környezetvédő Szakkör az
50 éves Hunyadi János Gimnáziumot!**

2003

A kiadvány megjelenését a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium
„Közéiskolai környezeti nevelés” pályázatán elnyert támogatás tette lehetővé!
KAC: K-36-02-01437D

Felhasznált irodalom:

Vörös Könyv Magyarország növénytársulásairól / sorozatszerk.: Tardy János /
Kertész Éva: A Battonya-Kistompapusztai löszpusztarét vegetációja / kézirat /
Határozókönyvek

Köszönettel tartozom:

Ágoston Kornélnak a madár és emlős megfigyelési adataiért, Domokos Tamásnak a csigák, Jakab Gusztávnak a mohák meghatározásáért, Varga Zoltán professzor úrnak a lepkék határozásában, nevezéktanában nyújtott segítségéért! A csapadék-, és talajvíz adatokat az Új Alkotmány MGT SZ. bocsátotta rendelkezésemre. Hálával tartozom Kertész Éva szakmai, és Sági Krisztina nyelvi lektori munkájáért! Számítógépes munkámat Bojtos Balázs segítette.

Kiadja: BMKT. Hunyadi János Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégiuma
Felelős kiadó: Plesovszkiné Ujfaluczki Judit Igazgató
A borító tervet, és a fotókat készítette: Sarkadi László
Nyomtatás: Yes-Press 2001 Bt. Nyomda és Kiadó, Tótkomlós

E l ő s z ó

Mikor képzeletünkkel Mezőkovácsháza környékét járjuk végig, szemeink előtt megjelenik az egymást követő, e térségben megtelepedő népek története. A kiváló talajadottságú földek egy részét már a kezdetektől fogva szántották, művelésbe fogták, megkezdve a táj évezredes átalakítását. Egyre több gyep- és erdőfolt esett az eke áldozatául, melynek következtében napjainkban már csak a Száraz-ér medervonalában, fasorok alatt, utak szegélyében maradt fenn a természetes növénytakaró.

Sok éves türelmes munka eredményeként tartják kezükben e kiadványt, mely leltárszerűen számba vette a település értékes, védett vagy védelemre érdemes területeit. Feltárva olyan társulások maradványfoltjait, mint az egyre ritkább löszpusztagyepékét. Az egyes fejezeteket olvasva végigbarangolhatjuk ezen élőhelyek világát, megismerve a pusztai meténg, a közönséges borkóró, a kék atracél állományait, külön bemutatva a nemzeti kincseink sorába tartozó magyar tarszát vagy földikutyát.

E tanulmány mindenki számára ajánlható, aki meg kívánja ismerni Mezőkovácsháza természeti örökségét, védett növényeit, állatait. Az összeállított túraprogram nemcsak hasznos, de élvezetes kirándulásként is javasolható.

Szenvedélyes kutatómunka, kifogyhatatlan lelkesedés és a Természet iránti mély elkötelezettség jellemzi a színvonalas kiadványt, mely pontosan rögzíti természetvédelmi feladatainkat, egyben élvezetes útmutatóként is szolgál valamennyi Olvasó számára.

*Tirják László
igazgató*

*Körös-Maros
Nemzeti Park Igazgatóság*

1. Természetföldrajzi áttekintés

Térségünk az Alföld Körös-Maros közén, a Csanádi-, és részben Békési-háton fekszik 97-104 m tengerszint feletti magasságban. Ez a terület ármentes, lösziszappal fedett hordalékkúp-síkság, talaja kiváló minőségű feketeföld. Éghajlatunk kontinentális jellegű, de óceáni, mediterrán hatások és a medence jelleg is érvényesülnek. Ez az ország egyik legmelegebb / 10-11 C /, legnapsütésesebb / 2000 óra körüli / és legszárazabb / 500-600 mm csapadékú / vidéke. Sajnos az utóbbi évtizedekben a „standard” mennyiségeknél is kevesebbet mutatnak a Bélamajornál felállított csapadékmérő adatai.

Évek	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Csapadék /mm/	405	429	474	372	523	474	497	440	517	391

Évek	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Csapadék /mm/	407	389	505	617	523	554	855	226	695	415

Részben a sorozatos aszályos évek, másfelől a meliorizáció és az öntözés az oka annak, hogy jelentősen lecsökkent a talajvízszint, mint azt a Katalin-majornál mért adatok mutatják: 1977: 259 cm, 1990: 290 cm, 1995: 410 cm, az utóbbi öt év átlagában: 316 cm !

A csapadékviszonyokkal összefüggésben vidékünk felszíni vizekben kifejezetten szegény. Egyedül a Maros fattyúágát, a Szárazeret említhetjük, mely hazánk területén 124 km hosszúságban kanyarog. Az Aradnál elvégzett árvízvédelmi munkálatok miatt már csak a bel- és csapadékvizeket vezeti le, a Marosból mesterségesen táplálható. Nevének megfelelően régen is gyakran kiszáradt, de az utóbbi időben rendszeresen víz nélkül maradt, medre elgyomosodott, jellegzetes élővilága megfogyatkozott. Ezért nagy jelentőségű a Phare-támogatással megvalósított rekonstrukció, mely megteremtette a vízpótlás és tárolás műszaki feltételeit, hogy rendszeres anyagi áldozatok árán a mezőgazdaság, és az élővilág új lendületet kapjon.

Ha arra keressük a választ milyen lehetett eredeti élővilágunk, a hőmérsékleti-, csapadék-, és talajviszonyoknak megfelelően erdőpuszták / tatárjuharos tölgyes löszpusztarétekkel váltakozva /, valamint a Szárazér térségében ligeterdők, mocsárrétek és vizes társulások lehettek itt egykoron.

Kiváló talajaink miatt térségünk az ország szántókban leggazdagabb területévé vált, erdő-sültésünk 2 %-ra csökkent az elmúlt ezer esztendő természetátalakító munkája révén, így az eredeti társulásokból legfeljebb hírmondó maradt. A következőkben felsorolt értékek már magukon tükrözik az emberi hatásokat, de még mindig érdemesek a védelemre, és szerető gondoskodásunkra!

2. Löszpusztarétek

A nagy természetátalakítások időszaka előtt Magyarország jelenlegi területéből 700-800 ezer hektárt borítottak a löszpusztagyepék, pusztai cserjésekkel és tatárjuharos-lösztölgyesekkel váltakozva. Ezek a társulások kiváló termőképességű mezőségi / csernozjom / talajaik miatt szinte teljes mértékben áldozatul estek a szántóföldi művelésnek. Magyarországon jelenleg a kunhalmokon, határmezsgyéken, utak töltésoldalában és néhány véletlenül fennmaradt összefüggő foltban fordulnak elő, melyeknek területét mindössze 120-150 hektárra becsülik! Kicsiny kiterjedésük, és ritka fajaik miatt fokozottan védett társulásról van szó!

Kialakulásuk a jégkor végétől kezdődött, és a talajtani adottságokon túl a kevés csapadék játszott közre / zárt erdők kialakulásához kevés /, mivel az Alföld közepén a száraz, kontinentális típusú évek gyakorisága eléri a 40%-ot is. Fajaik egy része a középhegységi pusztafüves lejtőkről származtatható, melyek között sok a pontusi, kontinentális elterjedésű, és gyakoriak az erdőssztyepp fajok is. Általánosan jellemző : macskahere, közönséges borkóró, csuklyás ibolya, karcsú orbáncfű, barázdált csenkesz, kakukkfűvek, kunkorgó árvalányhaj, tavaszi hérics, heverő csüdfű, pusztai meténg, selymes boglárka, hengeresfészű peremizs. A tiszántúli változatban / tibiscense / találjuk meg az endemikus / = „bennszülött” / erdélyi héricset, valamint a bókoló zsályát, vetővirágot, kék

atracélt, horgas bogáncsot a keskenylevelű- és hibrid gyujtoványfüvet.

A társulás természetes állapotában kifejezetten fajgazdag / főleg kétszikűek / , erősen strukturált. Egykor az Alföld legjellemzőbb zonális élőhelye volt, azonban kiváló talajuk miatt mára csaknem eltűntek, ez különösen igaz a tiszántúli változatra, melynek legértékesebb darabjai éppen térségünkben maradtak meg kivételes körülmények között / pl.: Kistompapuszta / . Az útszélekre, kunhalmokra... szorult kisebb foltok a fokozódó emberi hatásra egyre inkább degradálódtak / szerkezeti egyszerűsödés, fajokban való elszegényedés, egyszikűek előretörése / .

Az állatközösségek kialakulása szempontjából fontos tényező, hogy a növényzet nemcsak teljes borítású, hanem több szintben egymásra is rétegződik. Erős a humifikáció, mivel nagy mennyiségű az évente lebomló / főként növényi / szerves anyag.

Tömeges, domináns csoportok: egyenesszárnyúak, bizonyos poloskák és kabócák, a talajszinthez kötődő bogarak, a füves növényzethez ragaszkodó moly-, és bagolylepkék, aránylag fajszegény a növényevőbogár és a nappali aktivitású lepkeegyüttes.

Az ízeltlábú közösségek fontos elemei a pókok. A különböző típusú fogóhálókat szövő fajokon kívül a növényzeten lesből vadászók / karolópókok / , vagy a talajon és a talaj közelében mozgó fajok / kalitpók / említhetők. Mind a növényevő, mind a ragadozó szöcskék nagy számban fordulnak elő. Változatos a talajlakó rovar együttes / pl.: gyászbogarak / , jellemzőek egyes lágybogár, fénybogár, maróka, és cincér fajok. Nagyon megritkultak a földben fészkelő méhfélék / pl.: bányászmehek, karcsuméhek, bundásméhek / , ennek okán a löszgyepekre jellemző nünükék is, melyek bonyolult fejlődésük során az előbbi csoporton élősöknek. Ezekért a változásokért egyértelműen a nagyüzemi kemizált mezőgazdaság a felelős, mely felszámolta a kis kiterjedésű tájelemeket, és felhasznált vegyszerei a nemkívánatos helyekre, és élőlénycsoportokra is hatnak.

A gyepek felégetése különösen az ízeltlábúakra jelent nagy veszélyt, ugyanis sok faj áttelelése a száraz növényi részekhez kapcsolódik / pl. a fokozottan védett atracélcincér / .

A száraz klíma nem kedvez a puhatestűeknek, de a részben talajban élő ragyogócsigák, valamint a pannon csiga, jellegzetes lakókká váltak.

A löszgyepek kis kiterjedése miatt a bennük talált gerincesek fajszáma általában csekély. A hullók közül az országosan elterjedt fajokkal / ürge-, és zöld gyík / találkozzunk, a madarak közül a fűrj, fogoly, mezei pacsirta, említhető. A gyepek kedvező táplálkozási helyet biztosítanak a vércsék, ölyvek, szalakóták, gébicsek, búbosbankák, méhészmadarak számára. Az emlősök közül a sztyeppterületek tipikus rágcsálói az ürge, a fokozottan védett földikutya, a fűszálakra fészket szövő törpeger, és ezeken a területeken vadászik a pusztai görény.

2.1. Kistompapusztai löszgyep

Területe 20,9 ha, a Körös-Maros N.P. fokozottan védett, csak engedéllyel látogatható területe. A gyepek fennmaradását egyrészt a Szárazér védelmező ölelésének, másrészt a településektől való viszonylag nagy távolságának köszönheti. Természetvédelmi jelentőségét emeli, hogy viszonylag nagy, teljesen egybefüggő és természetes határoktól övezett terület, mely hazánk legépebben fennmaradt zonális lösztársulásának tekinthető. Különleges értéke a növény-társulások policormon mozaikos szerkezete, valamint az, hogy az elterjedtebb löszpusztai karakterfajok szinte teljes sorát megtaláljuk, ezért a gyeppállandó szintre „reprezentatív” mintaterületnek nevezhető. A természetközeli állapotot jelzi, hogy sok benne a nyár végén nyíló, magas termetű növény, és a nagy foltos sarjtelepet fejlesztő faj.

A védett terület kelet-nyugati irányú hátján árvalányhajas, fenyérfüves löszpusztagyep maradt fenn / reliktum társulás / .

Domináns fajai a barázdált csenkesz, kunkorgó árvalányhaj, a réti perje, macskahere, közönséges borkóró és az élesmosófü. A löszpusztarétek karakterfajai közül megtalálható a kék atracél, horgas bogáncs, csuklyás ibolya, késői pityang, szennyes infú, pusztai meténg, koloncos legyezőfü - az Alföldön ritkulóban van -, hegyi len - az Alföldön csak szórványosan fordul elő -, kosborképű veronika, selymes boglárka, mirigyes kakascímer, kakukkfűvek.

Erdőssztyepp fajok a legnagyobb dominanciával előforduló macskaherén és közönséges borkórón kívül a sarlós gamandor, a nyúlárnyék, csattogó számóca, méreggyilok, buglyos kocsord,

Az ősgyep a potenciálisan veszélyeztetett „Vörös Könyves” macskahere foltokkal. / *Védett* /

nagyvirágú magyar szegfű, parlagi rózsza, keskenylevelű gyujtoványfű, jakabnapj aggófű. A lőszhát két oldalán a térszín csökkenésével szikes társulásokot találunk, mint a cickóros lőszlegelő, hernyó-, és sziki mézpzásztos rét. A Százász közelében a mocsárrétekkel közös fajok is bevándorolnak, mint például a kövér aggófű. A rétről eddig leírt növényfajok száma meghaladja a 200-at!

A jellemző fajok egyike a hegyi len

Az aktuálisan veszélyeztetett „Vörös Könyves” szennyes ínfű / *Védett* /

A gyep állatvilágából a sztyepp relik-tumfajként számontartott magyar tarsza csökevényes szárnyú aktuálisan veszélyeztetett „Vörös Könyves” szöcskefajt kell kiemelni, melynek ez az egyetlen ismert alföldi előfordulási helye. Jelentős érték a gerincesek közül a földikutya, hiszen élőhelyeinek beszűkülése miatt egyedszáma rendkívül lecsökkent az országban, és itt stabil állománya él. Életmódja a vakondokéhoz hasonló, túrásai nagyobbak, érdekes, hogy a földalatti életmódhoz való alkalmazkodás következtében szeme elcsökevényesedett, teljesen vak.

A közvetlenül veszélyeztetett „Vörös Könyves” földikutya.
/ Fokozottan védett! / Kép: Csathó András

Környezetvédő szakkörösök virágzó kakascímerek között

Természetvédelmi problémák, feladatok:

Gondot jelenthet az érintkező sávban a mezőgazdasági művelés hatása, tarlótűz esetleges áttérjedése. A gyep egyik szélé kissé gyomos, illetve egy foltban csalános / valamikor tanya volt itt /. Általában bizonyos részeit géppel kaszálják, erről megoszlanak a vélemények.

2.2.Löszgyepsáv a battonyai út 5. km-kövénél

A gyepsáv részlete virágzó hengeresfészű peremizsekkel / *Védett!*

Az értékes fajokban gazdag gyepsáv a Mezőkovácsháza - Battonya műút két oldalán a 4,85 km-től az 5,15 km-ig húzódik, mindkét oldalon átlagosan 6-8 méteres szélességben. Legfontosabb fajai:

Gondoskodásunk eredményeként szaporodik a kék atracél / *Védett!*

A pusztai meténg tavasz végén nyílik / *Védett!*

Macskahere: a földmérési jel védelmében néhány tíz tő él pár négyzetméteren. Pusztai meténg: több erőteljes tenyészfoltja van, összesen több tíz m²-en. Térségünkben ez az egyik legnagyobb kiterjedésű előfordulása, a bolygatott részeken / útkorszerűsítés / szaporodását figyelhetjük meg. Hengeresfészű peremíz: az Alföldön már csak szórványosan előforduló tipikus lősnövény, nyár közepén nagy, sárga foltjai virítanak az út mindkét oldalán. Parlagi rózsza: a füves puszták jellegzetes, dekoratív törpecserjéje / max. 50 cm magas /, egy kb 10 m² es telepe van. A kaszálás, a gyeperetése visszaveti fejlődésében, nagy bíborszínű virágait ilyenkor nem csodálhatjuk. Kék atracél: a kedvezőtlen környezeti hatások miatt térségünkben visszaszorulóban van, ezen a területen természetvédelmi munkánk eredményeként valamelyest szaporodott. A fentiekben kívül megemlíthetjük a nyúlánk sármát, a közönséges borkórót, a szeplőláput, valamint a hólyagos csüdfüvet, a löszgyepekre jellemző pillangósok egyikét.

A rovarok közül a fokozottan védett, mindössze 1 cm-es atracélcincért kell kiemelni. Elterjedése DK-Európára szorítkozik, hazánkban is a déli területeiről ismert, de mindenhol szigetszerűen, kis egyedesszámmal fordul elő. Táplálékspecialista, lárvája kizárólag a kék atracél szárában él, ezért tápnövényét fokozottan óvni kell! Szakemberek több alkalommal kimutatták jelenlétét.

A gyeper legnagyobb értéke az atracélcincér / Fokozottan védett! /
Kép: Harnos Krisztián

Természetvédelmi problémák, feladatok:

A rendszeres kaszálás elmaradása miatt egyre több bodza, akác jelent meg a sávban, valamint tömegesen és rohamosan elszaporodott a kökény, és bizonyos gyomok. A gyomosodás problémáját tetézi, hogy "utánpótlást" kapnak az érintkező művelt területek felől, ahonnan az elszántás és a vegyszerezés is fenyeget. A határátelökhöz vezető út szélén szokásos a hulladék eldobálása, és gyakran felégetik a gyeperet. Mindezekből látható, hogy a megóvás rendszeres beavatkozást igényel, és jó kapcsolatot az érintett gazdálkodókkal.

A terület tudományos feltárása, a helyi védettség kezdeményezése / mely 2000 júniusában megtörtént / a Hunyadi J. Gimn. tevékenységéhez fűződik. Környezetvédő szakköre tölti be a védnöki tisztelet, és a tanulók végzik a fenntartó, javító munkálatokat, részt vettek a vegetációs térkép elkészítésében.

A terület fennmaradása, - javítása - csak nagy odafigyeléssel, rendszeres kezeléssel érhető el. Tanulóink tavasszal összegyűjtik az autósok által kidobált hulladékot, visszavágják a kökénycserjéket, több alkalommal végeznek szelektív, - mechanikus - gyomirtást. A hulladék elszállításában, a kaszálás megvalósításában a Polgármesteri Hivatal dolgozói segítenek. Az út szélén tájékoztató tábla felállítására került sor 2002 júniusában, a Környezetvédelmi Világnap

A környezetvédő gimnazisták fennirtó munkálatai

2.3.Löszgyepsáv a Szárazér partján, az egykori „Terra-fürdő” közelségében:

A Szárazérral érintkező gyepsáv, háttérben a Tótkomlóásra vezető földút melletti erdősáv.

A gyepsáv a Szárazér jobb partján húzódik a 39,5 - 40. csatorna-km között. DK felé lejt, 100 x 8-12 m-es, az egykori kenderáztatóval / mederrekonstruktó történt! / közvetlenül érintkezik. "Teteje" 1,5 - 2 m-el magasodik a víz szintje fölé, onnan viszonylag meredeken ereszkedik a nádashoz. Fennmaradását valószínűleg lejtéséből adódó szántásra való alkalmatlanságának köszönheti, az utóbbi időben kaszálták. Szélénél valamikor földút vezetett / egy kis híd maradványai ma is láthatók /. A terület „felfedezése” '96 nyarán történt / ismeretlen volt a tudomány számára /, és még ebben az évben megkezdtük a feltáró, értékmentő munkálatokat.

A vetővirág aktuálisan veszélyeztetett „Vörös Könyves” ritkaság. / *Védett* /

Igazi szenzáció volt a nyár végén nyíló hagymás vetővirág felfedezése, mely, a löszpusztagyepek valódi csernozjomtalajt igénylő karakterfaja. 1998. szept. 12-én végzett tőszámlálás eredményeként 2260 db-ot találtunk a gyeppen, míg a szomszédos kisebb, gyomosabb foltokban kb. 300-500 tövet / utóbbi érték becslés eredménye /. A jellegzetes fajok közül a csuklyás ibolyát, a domináns pusztai csenkeszt, a csüdfüveket / hólyagos-, és kisvirágú /, a zsályákat / osztrák-, és ligeti /, sármákat / csilláros-, nyúlánk-, és ernyős / érdemes kiemelni. A hegyi len csak szórványosan fordul elő az Alföldön, az ebfojtó müge, jakabnapj aggófű, apácavirág, nyúlánk kakukkfű sem gyakori térségünkben. A Tiszántúlról alig ismert ereszes hagyma több száz példányát láthatjuk. Az említetteken túl a száraz gyepek „szokásos” fajaival is találkozunk / fényperje, rozsnok, homoki pimpó, korai sás, csattogó szamóca, sokvirágú boglárka.../. A rovarok közül a szárazságkedvelő nünükéket érdemes megemlíteni.

Természetvédelmi problémák, feladatok:

A gyepsáv szélére 1996 és '97 őszén több pótkocsi cirok-, és napraforgó ocsút raktak le a területileg illetékes vadásztársaság megbízásából téli fűcánetetés miatt. A Dél-Békési Vízművek járműveinek segítségével környezetvédő szakköröseink a területet letakarították, a „megüresedett” helyekre kiszántásból megmentett néhány növényt ültettünk / macskahere, pusztai meténg, hengeresfészű peremizs /. Gyomirtással segítettük a növények megerősödését. A terület helyi védelmére javaslatot tettünk a Békés Megyei Önkormányzat felé, az ehhez szükséges dokumentációt / fajlista, fényképek, vegetációs térképvázlat / elkészítettük, a terület szerepel Kaszaper Környezetvédelmi Programjában.

Mivel a gyepsáv legnagyobb szélessége nem haladja meg a 10 métert nagy probléma a nád, és a kőrös szukcessziója a Szárazér felől, a kaszálás emiatt / is / fontos. Sajnos a privatizáció során a terület magántulajdonba került. A sáv teljes hosszában - a korábbi szántó helyén - akácok telepítésére került sor. A beszántás, vegyszerezés kockázata így elmúlt, de a gyomosodás gondja megmaradt. A fák lombosodása az árnyékolás miatt, valamint a lehulló lomb az anyagforgalomban okozhat problémát.

2.4. Útszéli löszgyepsáv a Katalin-major és a magyarbánhegyesi kereszteződés között

A gyepsáv fajokban leggazdagabb részlete

A gyepsáv közvetlenül az út szélén húzódik a Katalin-major felőli oldalon. A major és a Telbisztanya bekötője közötti kb. 2,5 km-es hosszú szakaszán néhány méter szélességű. Legfőbb értékét a majorhoz közelebbi területein helyenként tömeges kék atracél adja, mely a fokozottan védett atracélcincér élőhelye / a bogarak itt bizonyítottan előfordulnak /. Emellett több nagyobb foltban közönséges méreggyilok, és hengeresfészkü peremízis található. A gyepsáv a Telbisz - bekötő és a kereszteződés közötti kb. 0,5 km-es hosszúságú részen 10 m-re is kiszélesedik. Itt a gyep az út szintjénél kb. 1 m-el alacsonyabban van, valószínű, hogy egykor innen kitermelték a földet. A szántók felőli részén melyet ritkán elhelyezkedő akácfa határolnak- kevés kötörmelék mutatja, hogy egykori útépítéshez lehetett köze a területnek, ennek ellenére fajokban jóval gazdagabb az a rész. Itt is él a kék-, illetve orvosi atracél, a hengeresfészkü peremízis, valamint a méreggyilok. Ezeknél jóval nagyobb mennyiségben fordul elő a pusztai csenkesz, sarlós gamandor, pusztai meténg, szeplőlápu, és a parlagi rózsa, mely a szántók felőli lejtős oldal jó részét foglalja el kb. 100 m -en. Emellett közönséges borkóró, nyúlánk kakukkfű, zsályák / ligeti-, és ló /, csattogó számóca, kutyatejek / vesszős-, és füzlevelű / , árva roznok, francia perje, hasznos tisztosfű, nyúlánk madártej, vastövű imola, mezei varfű, közönséges ebnyelvűfű, galajok / közönséges-, és tejoltó / , fekete ökörfarkkóró, vajszerű ördög szem, sások / korai-, és borzas /... mutatják a löszgyepekre jellemző faji sokszínűséget.

Természetvédelmi problémák, feladatok:

A terület vizsgálatát 2002-ben kezdtük, feltárása pillanatnyilag nincs befejezve. A hosszú keskeny sáv állapota rosszabb, helyenként gyomos, másfelől a nád is ráterjedt itt-ott. A szélesebb terület kifejezetten jó állapotban van. Az előbbi javítása / nád, gyomos rész akár többszöri vágása, kaszálása /, az utóbbi fenntartása a feladat / egyszeri késői kaszálás /.

A terület értékei feltétlenül indokolttá teszik a helyi védelem alá helyezést / ezt a közeljövőben kezdeményezzük /, ami megóvhatja egy esetleges közmű-vezetés, útkorszerűsítés károsító hatásától, és remélhetőleg rendszeressé válhatnak a fenntartó kezelések. Érdemes lenne itt is tájékoztató táblát elhelyezni.

A parlagi rózsza az erdőspuszták dekoratív törpecserjéje

Általában a gyepek védelméről:

A füves élőhelyek a törvény erejénél fogva védettek, művelésági megváltoztatásuk engedélyköteles. Ennek ellenére kiterjedésük mind kisebb, érzékeny / egyben értékes / fajaik eltűnedeznek. A problémát a következők okozzák: a gyepek általában útszéliek, keskeny kiterjedésük miatt közvetlenül ki vannak szolgáltatva a szemtelésnek, kipufogógázok kémiai anyagainak, a szántók felől fojtogató gyomoknak, a kisebb fuvalattal is rájuk terjedő növényvédő szereknek. Az állattartás csekély jövedelmezősége miatt a kaszálás egyre inkább elmarad / inkább csak kevés idős ember végzi /, emiatt a kökény, nád és a gyomok agresszív terjedésének lehetünk tanúi. Nem lehetetlen, hogy a gazdák emiatt / is / szántják el csíkonként az útszéleket, mint például az orosházi út egyik oldalán láthatjuk, vagy vegyszerekkel próbálnak megoldást találni. Sajnos gyakori az építési törmelék elhelyezése / nem csak bejáró létesítésére! /, és a trágya tárolása. Utóbbi esetben a lefedett gyeppel kipusztul, helyén a tápanyagdússá vált területen temérdek gyom üti fel a fejét.

3. Vizes élőhelyek

3.1. Szárazér

Térségünk vízben kifejezetten szegény. A Szárazér mellett - mely az utóbbi időkben legtöbbször kiszáradt - természetes vízfolyásunk nincs. Ezért volt jelentősége az uniós / „Phare” / támogatással megvalósított meder rekonstrukciónak, mely a Battonya Tótkomlós közötti 68 km-es szakaszon 2000 végén fejeződött be. A létesítmény elsősorban a belvizek biztonságos levezetését szolgálja, emellett a száraz hónapokban vízpótlásra kerülhet sor 2 m³/s kapacitással a Marosból, melyért fizetnünk kell a román félnek. A hét új zsilip révén 575.000 m³ víz tárolására van lehetőség duzzasztással, emellett Tompapusztánál egy potenciális tározó kapacitás is létrejött, amely további 180.000 m³ víz befogadására alkalmas.

A zsilipek vízviszatarítása révén állandóan biztosítható az élővilág fennmaradásához szükséges ökológiai minimum, így a Szárazér betöltheti „zöld folyosó” szerepkörét: madárvonuláskor tájékozódási pontot, táplálékot, búvóhelyet biztosít, emellett a vizes társulások terjedése, megerősödése is lehetővé válik.

Víz tározó: a képen nádas, harmatkása, tavi káka, különböző sás fajok láthatók

3.2. Víz tározók

Az ökológiai szempontból elhibázottnak tekinthető meliorizáció, és a sorozatos aszályos évek következtében a talajvízszint drasztikusan csökkent a térségben, a kisebb-nagyobb vizenyős területek eltűntek, a belvízelvezető csatornák gondozása el-elmaradt, vizet ezek sem szállítottak. A város határában a 67-es major szélén, / közigazgatásilag Mezőhegyeshez tartozik / 1989-től két, egymás mellett lévő és egymással összefüggő - víz tározót létesítettek, az öntözési lehetőségek biztosítására.

Az egyik tározó a Rajta-erdő mélyebben fekvő területein létesült az itt lévő fák- zömében akác-kitermelése után, területe 15,81 ha.

Valószínűleg a jelentős szívárgási veszteségek miatt / több mint 30 % / eddig nem töltötték fel, csak az aljában húzódó csatorna-mederben szokott némi víz lenni / belvíz, vagy a másiktól átszivárgó /,

illetve sekély vízfelületek képződhetnek alacsonyabban fekvő területein. Mindezek miatt kicsi a vizes növénytársulások felülete és aránya, sok az elgyomosodott rész. A másik tározót tulajdonképpen a Grániczlaposi csatorna medre köré építették, területe: 9,45 ha. A töltéseken belül a földmunkák során létrejöttek kisebb nagyobb mélyedések. Az elmúlt éveket az jellemezte, hogy ezen mélyedések kevés vizet állandóan megőriztek, míg a többi rész gyakorlatilag száraz maradt. Az állandóan száraz területeket itt is gyom fajok népesítették be, míg a vizes növénytársulások a mélyebb élőhelyeket foglalták el. A minimálisan állandóan jelenlévő víz, a kiterjedt nádas, magassásos társulások, a sokszor nagyra növekedő tocsogók teszik értékesé a madarak és egyéb fajok számára ezt a területet. A két tározó együttesen 300.000 m³ víz tárolására képes, vízellátásuk a Királyhegyesi Szárazér-ből történhet az Élővíz- főcsatornán keresztül.

A vizes területek élővilága:

Plankton: A tározók, és a Szárazér sekély, pangó vizében viszonylag sok szerves anyag van, egyfelől az elhalt növényi részek, másfelől a madarak ürüléke következtében. A különféle helyekről vett vízmintákban egyaránt gazdag planktonikus életet tapasztalunk. A növények közül a különböző moszatok / kék-, zöld-, ostoros-, kova-, / említhetők, melyek közül néhány faj túlszaporodása „vízvirágzást” okozott, elsősorban nyár végén a sekély részeken. Az állatok közül a csillós egysejtűek, kerekesszélűek, ágascsapú-, és evezőlábú rákok fordulnak elő.

Hínárnövényzet: A lebegő hínárt a sokszor tömegesen elszaporodó békalencse képviseli, a gyökerező hínár fajok közül nagyobb foltokat képez az úszó-, kisebbeket a fésűs-, és a bodros békaszőlő. Időnként és helyenként nagy területet borít a hínáros víziboglárka és a vidra keserűfű állománya. A sima tocsagaz általánosan elterjedt.

Nádas és mocsári növényzet: A víz szélén jelentős területeket foglalnak el a különféle sás fajok. Tömeges a parti-, az éles-, kevésbé jelentős a bókóló -, a róka-, és a borzas sás. A mocsári csetkákát és a barna palkát éppen csak hogy fellelhetjük. A tározókban dinamikusabban szaporodik és újabb nagy területet borít a zsióka (=szikikáka).

A nádasok szélén elterjedt a tavi káka, a vízi harmatkása, jóval ritkább a dekoratív rózsaszínes virágkáka. A boghározó-, és a keskenylevelű gyékény tömegesnek mondható, az ágas békabuzogány töve az utóbbi időben hódítanak meg újabb és újabb helyeket. A nád mind a tározókban, mind a Szárazér mentén nagy, összefüggő területeket borít.

A vizenyős területeken kevés vesszős fűzény, kisvirágú fűzike, lándzsás hidőr fedezhető fel, valamint nagyobb kiterjedésben közönséges lizinka és iszaplakó veronika.

Vidékünkön a Szárazér mentén általánosan elterjedt a védett sárga nőszirm, egyes szakaszokon / pl. Végegyháza térsége / az ugyancsak sárga virágú kövér aggófüvek is fellelhetők. A magas szárazra / nád, fűz... / a fehér tölcséres virágú sövényzulák valamint a komló, süntök és a mérgező piros bogót termő ebszőlő csucsa szárai tekerednek.

Nedves rétek: A vízzel határos területeket részben parti nád borítja, helyenként siskanád, pántlikafű látható.

Az iszapos töltésoldalak növénye a réti szittyó, réti-, és fűzlevelű peremizs valamint a martilapu.

Ligeterdők: A folyók kísérő társulásai, mind a keményfás mind a puhafás. A keményfás változat gyakorlatilag eltűnt, bár kőris, kocsányos tölgy és szilfa egyaránt fellelhető / Rajta-erdő /. A puhafás változat értéktelenebb nyersanyagot szolgáltat, ennek ellenére legfeljebb maradványait találhatjuk. Jellemzői a különböző nyár fajok / fehér- és szürke-, / emellett a különböző fűz / törékeny-, szürke-, /. A Rajta erdő szélén a Szociális Otthonnál több fő védett / közöttük sok idős is van / ligeti szőlőt láthatunk, melyek a fűzre futnak fel.

Állatvilág:

A puhatestűeket a csigák, és a kagylók több faja képviseli ezek általában közönséges állatok. Az oxigénszegény víz miatt / sekély, nyáros erősen felmelegedő, pangó / kizárólag tüdőcsigákat találunk. Ki kell emelni a kipuhtulóban lévő vízi korongcsigát, ez a mocsári faj a DK-Alföldön ma már ritkaságnak számít. A hegyes hólyagsziga a XX. század mediterrán jövevénye. Ezeken kívül a vízi-, csatlós-, karsú mocsári-, nagy mocsári-, nagy tányér-, éles-, és a gombcsiga tartozik ide. A gyakori karsú borostyánkőcsiga a nedves területeket kedveli.

Kagylók: 1: Festőkagyló, 3: Nagy gömbkagyló, 4: Tavikagyló,
Csigák: 2: Nagy mocsári csiga, 5: Éles csiga, 6: Nagy tányércsiga, 7: Éticsiga / *Védett* /,
 8: Karcsú mocsári csiga, 9: Pocsolyacsiga, 10: Bokorcsiga, 11: Pannon csiga,
 12: Tonnacsiga / Vízi csigák: 2., 5., 6., 8., 9. /

A kagylókat az akár 15-20 cm-es teknőjű tavi-, a kisebb hosszúkás festő-, és a mindössze centiméteres nagy gömbkagyló képviseli.

Közismert ízeltlábúak a szitakötők, mint például a szalagos karcsúszitakötő, kék légivadász, a közönséges-, és nádi aca, fehér pásztor, alföldi-, és déli szitakötő. Az éjszakai lepkék közül a félholdas bagoly, a nádiszövény, óriás nádibagoly kötődik a nedves élőhelyekhez, míg a nappali lepkék közül az Európa-szerte védett nagy tüzlepke a láprétek faja. Jellemző, éjjeli lepkékhez hasonló állatok a mocsári tegzesek, melyeknek vízben élő lárvái csőszerű házat építenek. A bogarak közül közismert a nagy búvárbogár, kevésbé a sárgaszegélyű-, és a harántszívos csikbogár.

A halak közül egyedül a réti csík előfordulása érdemel említést, melyet a Százász mederkotrása során nagyobb mennyiségben emeltek ki / és helyeztek vissza /.

A kételtűek közül tömeges a kecskebéka, előfordul a levelibéka, és a tarajos götte. A hüllők közül gyakori fajnak mondható a vízisikló, sajnos ez a megállapítás nem érvényes a ritkán szem elé kerülő mocsári teknősré.

Kétségkívül a madarak képezik a vizes élőhelyek legnagyobb értékét. Az eddig megfigyelt több mint 30 fajtól sok a ritka, védett állat, ezek közül jó néhány az utóbbi, vízbő években jelent meg először. Az érzékenyebb fajok többsége csak megpihent itt, de a fészkelők száma is öröndetesen gyarapodott. A gyakori fészkelők közül a kis vöcsök, vízityúk, szárcsa, tőkés réce, nádirigó, foltos nádiposzáta

fordul elő. Kevesebb nádi sármányt, barna rétihéját, szürkegémét és újabban a közvetlenül veszélyeztetett „Vörös Könyves” fekete gólyát említhetünk.

A vízközeleli területeken fészkelnek, a bíbic, a sárga billegető, a függő-, és barkós cinege. A fehér gólya és fecskéink: a molnár-, a füst-, és a partifecske gyakran vadásznak a vizek közelében. Régóta kedves és értékes átvonuló vendégeink a nagykócsag, kiskócsag, gólyatöcs / = székigólya /, törpegém, bölömbika, vörös gém. A récéknek több fajtát láthatjuk ilyenkor vizeinken: a kanalas-, barát-, füttyülő-, és böjti récét. Meg-megjelennek ilyenkor a fehérarcú szerkők, billegető cankók, sárszalankák. Az átvonuló madarak nagy része költ hazánkban, a mi térségünkben a nagy felületű, nyugodt vizeket, nádasokat hiányolják / elsősorban a nagytestűek /, ezért szállnak tovább. Különleges élmény tavasszal és ősszel a hangosan krúgató darucsapatok látványa. Az egész országban nem találunk háborítatlan kiterjedt vizes térségeket, így régóta hiába várjuk fészkelését.

Az emlősök közül gyakran kerül szem elé a vízipocok, és örömteli a ritka, védett vidra előfordulása.

A vízisikló még gyakori errefelé / *Védett* /

A vidra keserűfű a gyökerező hínár tagja

A természetvédelem szimbóluma a nagykócsag /aktuálisan veszélyeztetett,

„Vörös Könyves”, *fokozottan védett!* /

Természetvédelmi problémák, feladatok:

Védelem:

A Szárazér teljes hosszában helyi védettséget élvez. Ennek ellenére a privatizáció során magánkézbe került vízpartokat az új tulajdonosok gyakran a nád, gyékény kiirtásával tették „rendbe”. A száraz időszakban helyenként a medert is felszántották. Az Érpárt hosszú szakaszokon fátlan, ennek megoldására az új Erdőprogram adhat segítséget, anyagi ösztönzést.

A 67-es major felőli - valamennyi vizet mindig tartalmazó, ezért a vonulási időszakban fontosabb - tározó nem élvez védelmet, melyre feltétlenül szükség lenne!

Fontos a horgászatot szabályozni, mert a vizek kiterjedése kicsi, a madaraknak nincs elegendő búvóhelye, így a rendszeres zavarás miatt egyes fajok meg sem próbálkoznak a költéssel.

A víz biztosítása: A Szárazér a rendszertelenül, és az utóbbi időben egyre szűkösebben érkező csapadék-, és belvizeket vezeti le. Vízpótlása és ezen keresztül a tározók ellátása a Marosból történhet, de a vízkivételért fizetni kell a román félnek, a pénz előteremtése csak társadalmi összefogással lehetséges. Pillanatnyilag nem elsődleges cél az élővilág megerősítése, csupán „mellékterméke” a gazdasági irányú szállításnak. Annyi víz biztosítása szükséges, hogy egész évben legalább az ökológiai minimum szint megmaradjon, hogy szaporodhassanak az apró halak, csigák, férgek...stb., melyek biztos táplálékforrást jelentenek az itt költő, illetve átvonuló madaraknak.

Vízminőség biztosítása: A csökkenő mennyiségű, pangó, gyakran felmelegedő / oxigénszegény / vizekben gyakran tapasztaljuk az eutrofizációt, néha tömeges egyes algák elszaporodása / vízvirágzást okozva /, ezzel párhuzamosan más, érzékenyebb fajok pusztulását vehetjük észre. Ezt a kedvezőtlen folyamatot erősíti az, hogy a vízparti táblákról műtrágya, a táblák szélén tárolt trágyadombokból trágyalé szivárog az élővizekbe.

Tapasztalataim szerint kedvezőtlen hatású több szennyvíztisztító telep tisztított vizének „befogadása”, hiszen mint említettem kicsi a Szárazér víztömege, az öntisztulás nem tarthat lépést a terheléssel. Célszerű lenne határozottabb fellépés a vízminőség fenntartása érdekében!

Ökoturizmus: A víztározóknál egy tájba illeszkedő fix magasles a madárvilág megfigyelését szolgálhatná az oktatás, és az ökoturizmus céljainak megfelelően. A szabályozott sporthorgászat összeegyeztethető a természetvédelemmel. Kihasználatlan lehetőség a téli időszakban a tározók hamar befagyó, kis mélysége miatt biztonságos jégfelülete, mint ahogyan kemény teleken a Szárazér jegén is / veszélyesebb, mert nem egyenletesen fagy be! / lehet téli sportolni, érdekes gyalogtúrát tenni.

4. Rajta-erdő:

Környezetvédő szakkörösök a Rajta-erdőben

Növényvilág:

Térségünk klimatikus-, és talajviszonyainak zárótársulásként tatárjuharos lösztölgyes, szegélytársulásként galagonya-kökény cserjés, és törpemandulás felel meg, ezeknek a közelben hirmondóit sem találjuk. A Rajta-erdőt az 1800-as évek elején telepítették, aztóta többször felújították. Közigazgatásilag Mezőhegyes határában húzódik, kiterjedése 185 hektár, állami

tulajdonú. Az erdő jó részén idősebb / 50-80 éves / kocsányos tölgyest találunk, az erdészeti utak, Szárazér, nedvesebb foltok mentén évszázados fákat hagytak meg, a legnagyobb kerülete mellmagasságban mérve 430 cm, valamivel kisebbekből több példány is van. Örömteli, hogy helyenként szil, kőris, mezei juhar és vadvörte keveredik, de példányszámuk elenyésző. A cserjék közül az erdőszéleken tömeges a kökény, sajnos a fagyal, csíkos kecskerágó, egybibés galagonya, gyepű / =vad / rózsza és veresgyűrűs som csekély mennyiségben fordul elő. Több tájidegen faj telepedett meg és szaporodik az ember és a madarak munkálkodása nyomán: az agresszíven terjedő zöld juhar, bálványfa, ostorfa, ezüstfa / „olajfa” /, a hóbagoly, és az amerikai vadszőlő. A terület több mint felét ültetett akácok / bodzával / foglalja el.

Az erdő szélén haladt egykor a gazdasági kisvasút, melynek töltésoldalában illetve a vele érintkező kisebb erdőszegélyen lősz-, és erdőpusztai lágyszárúak emlékeztetnek az eredeti állapotokra: hengeresfészű peremizs, nyúlank madártej, közönséges méreggyilok, kis ezerjófű, macskafarkú / kosborképű / veronika, sokvirágú boglárka, buglyos kocsord, mezei varfű, hasznos tisztosfű, közönséges spárga.

A zárt erdő nyirkosabb részein zúzmók / pl.: akácfa /, mohák: gaz-, háztető-, párna moha valamint a korhadó ágakat, fatörzseket befedő, *Hypnum cupressiforme* és *Amblystegium serpens* található. Az erdőt átszelő Szárazér kedvező mikroklimát teremt csaknem félszáz gombafajnak, melyek között több ehető is van.

Főleg ősszel terem a 20-30 cm magasságú nagy-, és a valamivel kisebb, nyomásra vörösösen színeződő piruló őzláb gomba, mindkettő jóízű, ehető. A kalap tetejét cserepesen felszakadozó nagy barna pikkelyek borítják, gallérjuk gyűrűszerű. A súlyosan mérgező rokon fajok apró termetűek.

Az erdőben több fajtát találjuk a csiperkéknek. Gallérjuk van, bocskoruk nincs, lemezeik a rózsaszínűből vagy szürkéből a sötétbarnába mennek át. Többségük jóízű, ehető gomba, de kerüljük a rossz ízű, szagú, valamint a tövében nyomásra sárguló fajokat!

Az őszi erdőkben néha seregesen jelenik meg a kis termetű zöld harmatgomba. Ragadós kalapbőre lehúzható, rajta fehéres rojtok láthatók. Barnás lemezei miatt más gombával nem téveszthető össze. Jóízű, ehető.

Igen nagyméretű, akár több kilós lehet a biztosan felismerhető zárt termőtestű óriás pöfeteg gomba. Míg fehér a belseje addig ehető, mint kisebb rokona a körte alakú bimbós pöfeteg is.

Egymás fölött csoportosan nőnek élő fán, vagy korhadó anyagon a késői laskagomba féloldalas kalapjai. Színe barnás, vagy kékes-szürke. Fagyálló, ezért késő ősszel terem, mint ahogyan a téli fülke is, mely csoportosan növekvő ragadós, nyálkás kalapú sárgás színű halszagú gomba. Mindkét faj ehető és enyhébb teleken is növekszik.

Csoportosan, fatuskón nő a kénsárga húsú, keserű ízű kénvirág gomba. Egész évben gyakori ez a rossz ízű mérgező faj.

Kora tavasztól késő őszig nagy csoportokban terem a fák tövé körül a kerti tintagomba. Érett lemezei feketék, tintaszerűen elfolyósodnak. A hasonló, mérgező fajok miatt nem fogyasztják, viszont a könnyen felismerhető gyapjas tintagombát igen, de kevés van belőle.

Különleges alakja miatt a középkorban férfierősítő szerként használták a szömörce gombát. Süvege kellemetlen dögszagával vonzza a legyeket- mi is hamarabb érezzük a szagát, mint ahogyan meglátjuk -, ezek terjesztik spóráját. A fiatal gomba rózsaszínű kocsonyás gömb, ekkor népiesen boszorkánytojásnak hívják. Többedmagával jelenik meg lombos fákon, főként bodzán a júdásfüle gomba. Termőteste valóban fűszerű és porcos. Bár ehető, nemigen fogyasztják. Agdarabokon, avaron terem a nyáron és ősszel gyakori merev korallgomba. Különleges alakú termőestei elágazók, hegyesek.

A taplógombák közül a nagy méretű, lópatára emlékeztető bükkfatapló, a különleges alakú és színű peccésviasz gomba, a fekete, gyermekujnyi bunkós agancsgomba / =„sátánujj” / a bársonyos felületű színes sávokkal díszített lepketapló, az akár fél méteres lemezű, barnás pisztrícgomba / = bagolygomba / említhető.

A magasabbrendű lágyszárúak közül a mérgező, de gyógynövényként hasznosított farkasalma, a szubmediterrán elterjedésű zsidócserezsnye, valamint a nedvesebb területeken virágzó soktérű salamonpecsét, a helyenként tömeges sárga virágú salátaboglárka jellegzetes. Az erdő szélén egy foltban a védett ligeti csillagvirág néhány ezer éves populációját láthatjuk, mely kék virágaival a tavasz egyik hírnöke.

Állatvilág:

Az erdőben -ha telepített formában is- régóta jelen vannak az őshonos fásszárúak valamint megfogyatkozva a lágyszárúak is, így a jellegzetes állatvilág a tápnövények jelenlétével nagyjából megmaradhatott.

A csigákat a dombi-, a bokor-, a védett éti-, és az 1,2-1,5 mm széles paránycsiga képviseli.

Az avarszint gyakori, nagy testű ragadozó bogarai a rezes-, és bőfutrinka. A karimás dögbogár, a közönséges-, és német temetőbogár a kisebb nagyobb dögekben táplálkozik. Az öreg, korhadó fában fejlődnek a különböző cincérek / szemfoltos-, diófa-, kis hős-, tűzpiros facincér / , orrszarvúbogár és a szerencsére még gyakori szarvasbogár lárvái.

Az erdei tisztások virágain találjuk a bundásbogarat, a sokpettyes-, az aranyos rózsabogarat és a pompás virágbogarat, melynek lárvája idős tölgyesek korhadó tuskóiban fejlődik. Ugyancsak virágokon és zöld növényi részekben mászkálnak a csíkos-, karimás-, és a címeres poloskák. A kétszárnyúak érdekes képviselői a bundás, poszméhre emlékeztető pöszörlégy, mely a virágok előtt lebegve szívja a nektárt, és a hasonló táplálkozású ijesztő, de ártalmatlan lószúnyogok. A rovarok lárváiban fejlődnek a különféle fürkészdarazsak / sarlós, ripacsos, nyerges...stb. / , melyek megakadályozzák a gazdafaj túlszaporodását, sok esetben kártételét.

Mindössze pár milliméteresek azok a darazsak, melyek petéjüket a fák különböző részeibe sülyesztik, ahol a fejlődő lárváik körül a növényi rész sejtburjánzása különböző gubacsképződményeket hoz létre. A tölgyleveleken gyakori az érésig sárgás-zöldes, napos oldalán pirosuló 1-2 cm-es szivacsos golyógubacs, valamint a pár milliméteres, közepén behorpadt, korong alakú selymes gombgubacs. Ágvégeken fejlődik az 1-2 cm-es gömb alakú, barna, sima felületű osztrák gubacs, valamint az akár 3-5 cm-es méretet is elérő barna, ripacsos felszínű, buzogányfejre emlékeztető nagy magyargubacs. Jellegzetes nyúlványok, „táskák” jöhetnek létre a szil levelén, míg a vadrózsán gyakran szőrös gombócokat láthatunk.

Az erdőszél gyepes területein tavasszal gyakran találkozunk a fűszálak között mászkáló közönséges és pompás nünükével. Földbe vájt lyukakban les áldozatára a védett szongáriai cselőpók, mely a legnagyobb hazai pók faj. A zöld növényi részeket többféle szöcske / zöld lomb-, zöld repülő-, kúpfejű-, / és sáska / pl.:olasz-, / fogyasztja, míg a védett imádkozó sáska apró rovarokra vadászik. Az itt nyíló virágokat sokféle vadméh keresi fel, valamint a földi-, kövi-, és az igen ritka délvidéki poszméh valamint a kék fadongó.

A színpompás nappali lepkéket 35, eddig meghatározott faj képviseli. Gyakoriak a boglárkák, mint a közönséges-, benge-, ezüstös-, valamint az Alföld kevés pontjáról ismert törpeboglárka. A sáfrány-, galagonya-, hajnalpír-, rezeda-, káposzta-, és répalepke, valamint a ritkán feltűnő citromlepke a fehérlepkék családjába tartozik. Jellegzetes tarkalepkéink a C-betűs-, pókhálós-, atalanta-, bogáncs-, nagy és közönséges gyöngyházlepke, illetve a nappali pávaszem. A barnás színű szemeslepkéket is több faj képviseli.

Legszeb pillangóink, a kardoslepke és a fecskefarkú lepke nagyon megritkultak az utóbbi időben.

2002-ben kora tavasztól késő őszig 28 alkalommal gyűjtöttem éjszakai lepkéket a Körös-Maros N.P. engedélyével az erdő közepén felállított fénycsapdával, összesen 200 fajt! A várakozásnak megfelelően a fajok zömét a bagoly-, illetve araszoló lepkék adták, jelentős számban vannak szövő-, kisebb részben medve-, és molylepkék, szenderek.

Az általánosan elterjedt lomberdei fajok közül a különböző fésűs-, öves-, őszi-, és télibaglyok, a holdas-, baltaszárnyú-, és faaraszolók, fehérsávós-, rózsafoltos szövőt, különböző púposzövőket érdemes kiemelni. Földrajzi helyzetünkéből következik, hogy viszonylag sok a délről vándorló faj, ezek a jól repülő bagolylepkék és szenderek közül kerülnek ki, mint például: fehérszegélyű-, és a nagy fűbagoly, zöldes csipkésbagoly, vagy a folyófü-,és a halálfejes szender.

Több faj előfordulása új adat az Alföld ezen területéről, mint pl.: szemcsés-, kutyabenge araszoló-, zöld-, és barnasávós tavaszi araszoló, kis tölgyfa övesbagoly, galagonya bagoly. Kifejezetten ritka az őszi fűbagoly, valamint a salátazöld araszoló.

Az erdő, valamint az útszéli cserjések fészkelő madarai a vadgerle, örvös galamb, kék galamb, szalakóta, szajkó, búbos banka, a szén-, és kékcinege, valamint a sárga-, fekete-, és énekesrigó, a pali

vörösbecs, töviszúró gébics, tengelic, zöldike, ökörszem, kakukk, harkályok, zöld küllő, erdei pinty, meggyvágó. Nappali ragadozók a vörös-, és kékvércse, egerészölyv, karvaly. Ritkán vetődik erre a vándor-, és kis sólyom valamint a réti sas. Az éjszakai erdő „árnyai” a gyöngybagoly és az erdei fülesbagoly, a denevérek, utóbbiak részben elhagyott harkály odukban szaporodnak. Északi tájakról érkező átvonuló vagy téli vendégeink az erdei szalonka, fenyőrigó, csíz, téli pinty, a sárgafejű királyka, gatyás ölyv, nagy őrgébics, süvöltő.

Az emlősök közül leggyakoribbak a rágcsálók: az erdei-, és pírók egér, a rowarevő cickány és sün, a ragadozókat a nyest, menyét, görény, hermelin képviseli, de ezek nem csak az erdőkben fordulnak elő. Kifejezetten erdei viszont az inkább mindenevő borz, mely az utóbbi időben szaporodott el, bár így is szerencse kell a találkozáshoz. Még ritkábban kerül szem elé a vadmacska, nyestkutya és a sakál.

Vadászott fajok : mezei nyúl, róka, őz / a helyi vadásztársaság területéről évről-évre érmes bakok kerülnek kilövésre / , ritkábban a gím-, és dámszarvas, valamint a vaddisznó.

A denevérek / *Védett* / elhagyott harkály odukban élnek.

Gyakran szabályos „boszorkánykörben” terem egyik legfinomabb gombánk a nagy őzlábgomba

Téli vendégünk a süvöltő, mely a fenyvesek lakója / *Védett* /

Nagy tarkaharkály / *Védett* /

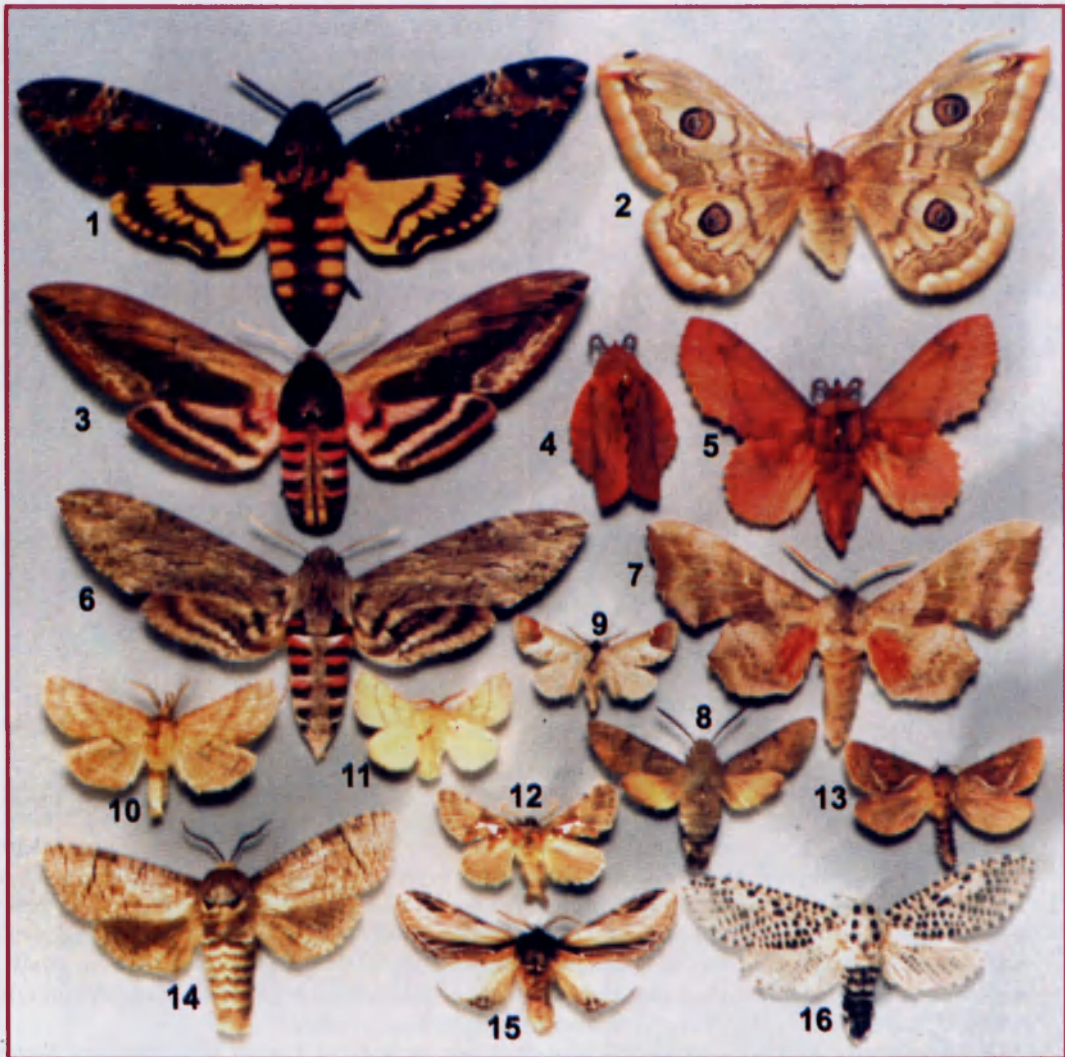
Az üde lomberdők növénye a csillagvirág / *Védett* /.

Természetvédelmi problémák, feladatok:

Az utóbbi időben jelentős fapusztulás figyelhető meg a kocsányos tölgyek, akác esetében. A problémát valószínűleg a változó, és egyre inkább csökkenő talajvízszint hatásával magyarázhatjuk, hiszen nehézipari üzemek híján levegőnk tiszta, fertőzéseket, és tömeges rovarkártételt sem lehetett megfigyelni, ami más magyarázatot adna. A tölgyes erdőrézben beavatkozás híján sokszor agresszíven terjednek a tájidegen fajok /pl.: zöld juhar, bálványfa, ostorfa.../, kedvező viszont az, hogy megmaradnak a haldokló, és a kiszáradt fák, melyek életteret jelentenek sokféle rovarnak. Az akácok felújítása folyamatban van, kedvező lenne az őshonos fák arányának legalább kismértékű növelése, melyre pályázati forrás esetén sincs igazán gazdasági ösztönzés.

A tölgy-elegyes erdőréz a keresztül folyó Szárazér vizes társulásaival **kiemelkedően fontos a biológiai sokféleség / diverzitás / megőrzésében**, amit többek között az innen leírt félszáz gomba, száznál több madár-, és 200-nál is több lepkefaj mutat. Az említett fajok döntő része közvetlenül vagy közvetve a tölgyes erdő táplálékaiból élnek, ezeket nem helyettesítheti sem az akác sem a nyár, mely természeti értékét tekintve alig több, mint fásszárú mezőgazdasági ültetvény! Ne feledjük: a kivágott tölgyes „maga alá temeti” az említett fajok sokaságát, megkérdőjelezve ezzel a faji szintű védeltséget. Az erdő „zöld folyósó” szerepe a fában szegény DK-Alföldön felbecsülhetetlen, de jelentős szerepet játszik a vadvédelemben is, elsősorban az őz, valamint a fácán, nyúl, vadkacsa, däm vad vonatkozásában. Jó lehetőségek kínálkoznak itt a biológia-környezetvédelmi oktatás - nevelés vonatkozásában, /pl. erdei iskola.../ hiszen egyetlen kirándulás keretében többféle társulást és fajt tudunk bemutatni, miközben a cselekvő természetvédelemre is ráirányíthatjuk a figyelmet, így élővé tehetjük a helyi tanterveket.

Önző megközelítésben kijelenthetjük, hogy a városias életmód terjedésével felértékelődik népjóléti szerepe, valamint az uniós csatlakozással is összefüggésben az ökoturizmus még feltáratlan lehetőségeit biztosíthatja, és munkahelyeket is teremthet. Mivel erdőszűrségünk az országos rangsorban hátul kullogó Békés-megye átlagának felét, a 2%-ot sem éri el célszerű lenne az értékeesebb részek helyi védelem alá helyezése / ez szerepel Mezőkovácsháza környezetvédelmi programjában /. Ezen részek fokozott gondozására, az őshonos fajok arányának növelésére, pihenő / k/, tanösvény, kerékpáros, gyalogos, lovas túraútvonalak kiépítésére lenne szükség.

ÉJSZAKAI LEPKÉK:

Szenderek:

1: Halálfejes lepke / *Védett!*, 3: Fagyalszender, 6: Folyófüszszender, 7: Nyárfaszender, 8: Kacsafarkú szender / = Zúgólepke /,

Pávaszemű szövőők

2: Kis pávaszem / *Védett!*,

Szövőlepkék:

4 - 5: Tölgylevelélpohók / 4: pihenő helyzetben /, 11: Gyűrűsszövő,

Púposszövőők:

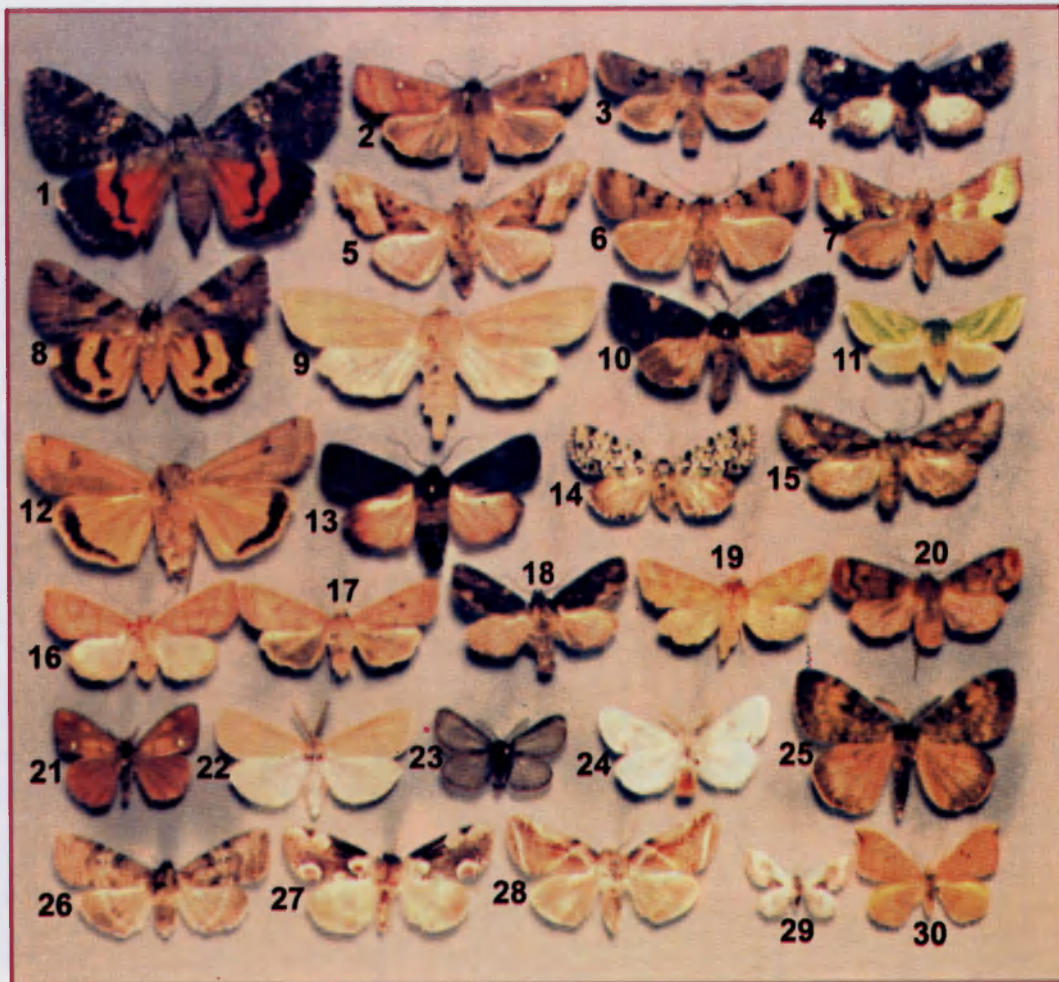
9: Rövidszárnyú levélszövő, 10: Csőrös púposszövő, 12: Ezüstfoltos púposszövő, 15: Nyárfa púposszövő,

Gyökérrágó őslépkék:

13: Kis gyökérrágó lepke,

Farontó lepkék:

14: Fűzfarontó lepke, 16: Alma-farontó lepke

- Bagolylepkék:** 1: Kis tölgyfa övesbagoly, 2: Rozsdabarna télibagoly, 3: Foltos fésűsbagoly, 4: Tavaszzi zöldbagoly, 5: Zöldes csipkésbagoly, 6: Őszi fűbagoly, 7: Aranybagoly, 8: Galagonya övesbagoly, 9: Óriás nádibagoly, 10: Fehérfoltos kertibagoly, 11: Bükkfa zöldbagoly, 12: Nagy sárgafűbagoly, 13: Zsírfényű bagoly, 14: Tarka zöldbagoly, 15: Galagonyabagoly, 16: Atethmia centrigo, 17: Világosbarna őszibagoly, 18: Szurokbarna bagoly, 19: Sárga szekfűbagoly, 20: Változó őszibagoly,
- Gyapjaslepkék:** 21: Rozsdabarna kisszövő, 22: Nádi szövő, 23: Réti gyapjaslepke, 24: Aranyfarú szövő, 25: Gyapjaslepke,
- Pihésszövők:** 26: Pápaszemes pihésszövő, 27: Rózsafoltos szövő, 28: Fehérsávós szövő,
- Sarlósszövők:** 29: Törpeshövő, 30: Tölgyfa sarlósszövő

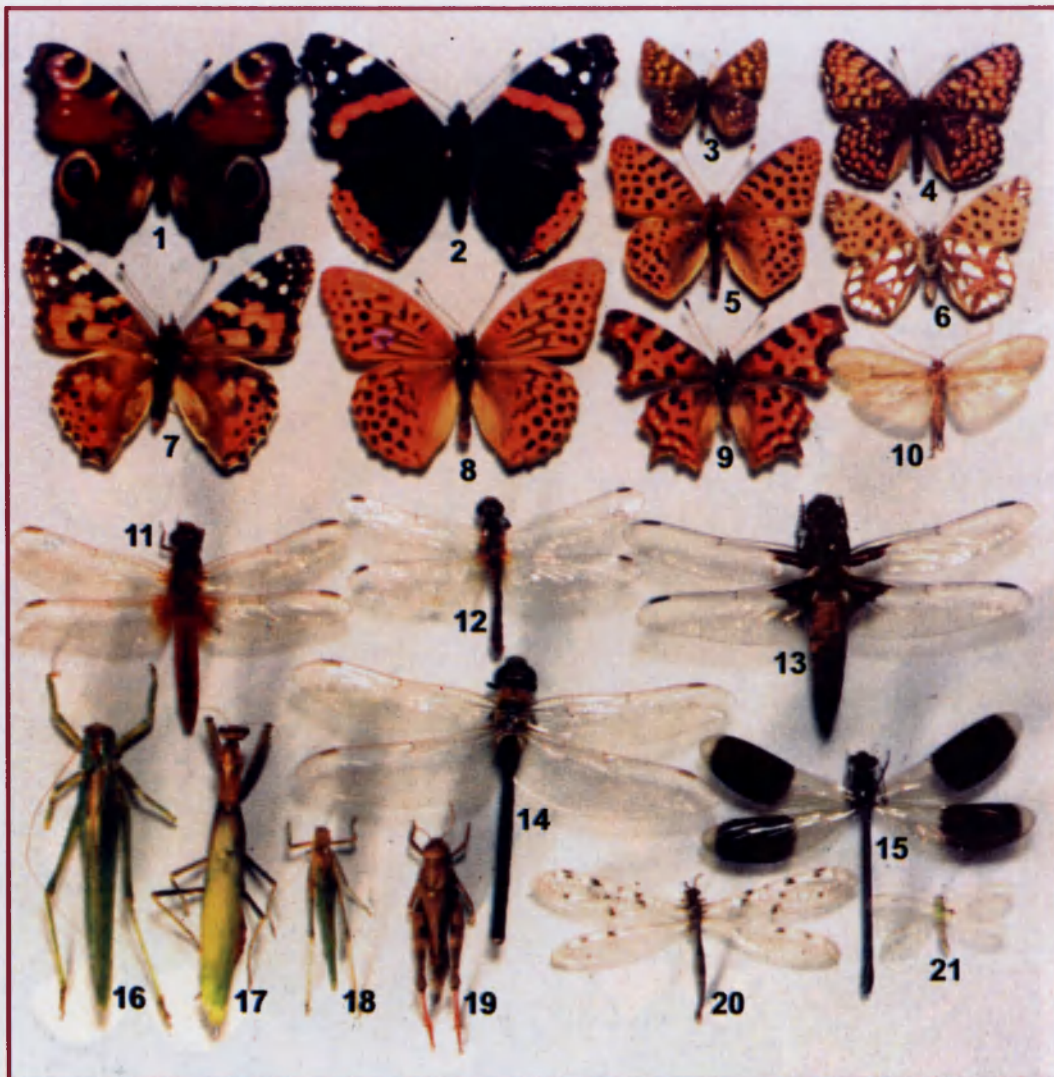

- Araszolólepkék:** 1: Barnasávós tavaszi araszoló, 2: Holdas faaraszoló, 3: Pettyes faaraszoló, 4: Nagy tölgyfaaraszoló, 5: Szürkepettyes araszoló / sötét, mutáns alak /, 6-8: Sárga kökényaraszoló / 6: hím, első nemzedék, 7: nőstény első nemzedék, 8: nőstény második nemzedék /, 9: Köszméte-araszoló, 10: Tollascsapú araszoló, 11: Kecskerágó-araszoló, 12: Holdas araszoló, 13: Foltosszélű araszoló, 14: Baltaszárnyú araszoló, 15: Szemcsés araszoló, 16: Sárgás téliaraszoló, 17: Foltos zöldaraszoló, 18: Kutwabenge araszoló, 19: Sárga galajaraszoló, 20: Barna levélaraszoló, 21: Galaj tarkaaraszoló, 22: Salátazöld araszoló, 23: Piros csíkos csipkésaraszoló, 24: Kis téliaraszoló,
- Medvelepkék:** 25: Négyfoltos zúzmószövény, 26: Piros medvelepke, 27: Füstös medvelepke, 28: Tejszínű medvelepke, 29: Sárgás medvelepke

NAPPALI LEPKÉK:

- Pillangók:** 1: Kardoslepke / *Védett* /, 3: Fecskefarkú lepke / *Védett* /,
- Szemeslepkék:** 4: Sakktáblalepke, 5: Kis szénalepke, 9: Nagy ökörszemlepke, 10: Erdeiszemeslepke, 11: Közönséges szénalepke,
- Fehérlepkék:** 2: Citromlepke, 6: Sáfránylepke nőstény, 7: Sáfránylepke hím, 8: Galagonyalepke, 12: Hajnalpírpalepke, 13: Colias erate nőstény, 14: Colias erate hím, 15: Káposztalepke, 16: Répalepke 17: Repcelepke 18: Rezedalepke,
- Boglárkalepkék:** 19 - 20: Nagy tűzlepke / *Védett* // 19: nőstény, 20: hím /, 21: Közönséges boglárka, 22: Ezüstös boglárka, 23: Törpeboglárka,
- Álcsüngőlepkék:** 24: Fehérpettyes álcsüngőlepke,
- Busalepkék:** 25: Kis busalepke, 26: Mályva-busalepke, 27: Erdei busalepke

Tarkalepkék: 1: Nappali pávaszem / *Védett* /, 2: Atalanta lepke / *Védett* /, 3: Kockás lepke, 4: Nagy tarkalepke 5 6: Közönséges gyöngyházlepke / 6: alulról /, 7: Bogáncsllepke, 8: Nagy gyöngyházlepke, 9: C-betűs lepke,

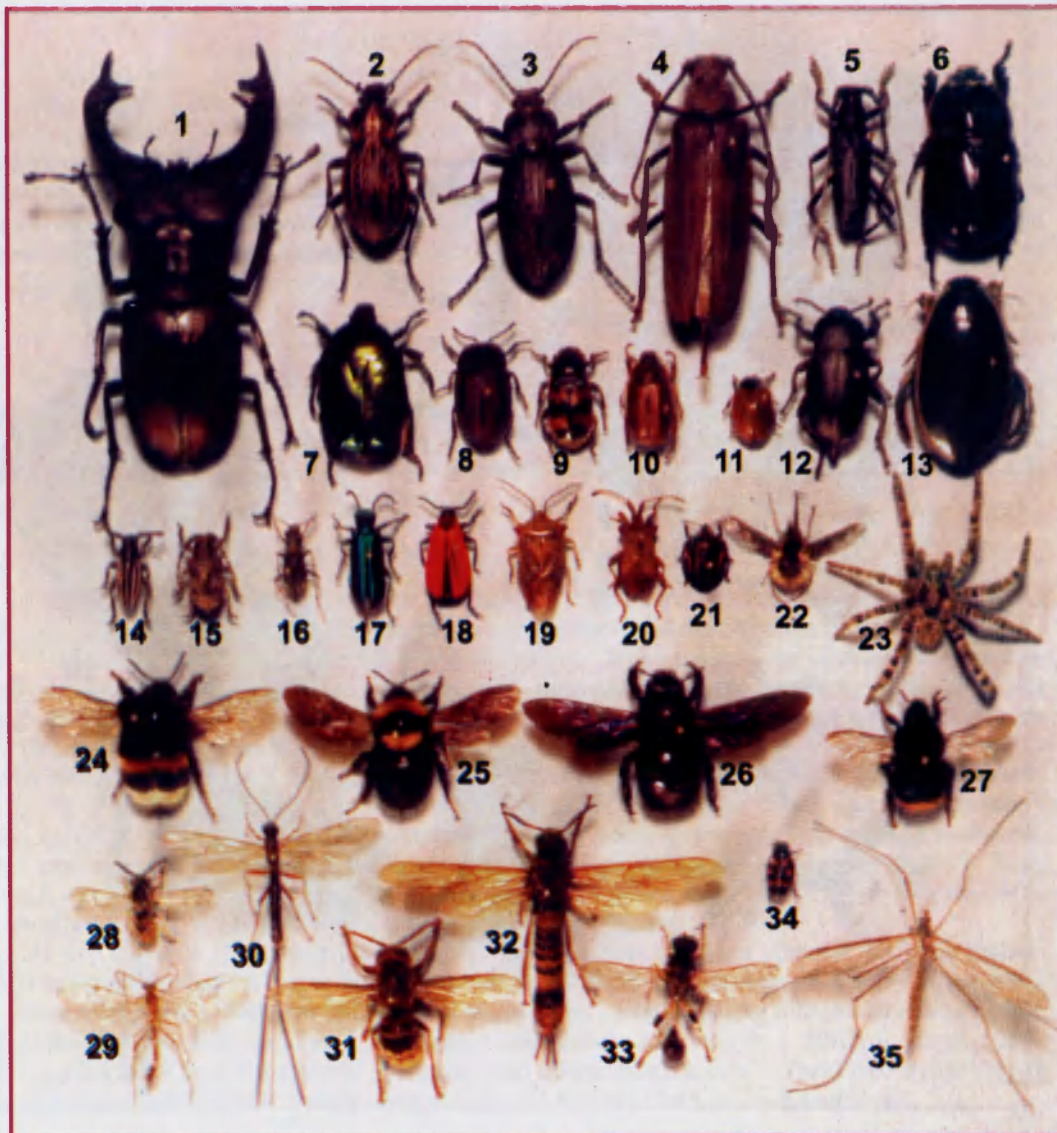
Tegzesek: 10: Mocsári tegzes,

Szitakötők: 11: Déli szitakötő, 12: Alföldi szitakötő, 13: Közönséges acsa, 14: Nádi acsa, 15: Szalagos karcúszitakötő hím,

Fogólábúak: 17: Imádkozó sáska / = Ájtatos manó // *Védett* /,

Egyenesszárnyúak: 16: Zöld lomboszöcske, 18: Zöld repülőszöcske / = Zöld szöcske /, 19: Olasz sáska,

Recésszárnyúak: 20: Négyfoltos hangyaleső, 21: Zöld fátyolka

Bogarak:

1: Szarvasbogár hím / *Védett* /, 2: Rezes futrinka / *Védett* /, 3: Bőrfutrinka / *Védett* /, 4: Diófaccincér / *Védett* /, 5: Kis hőscincér, 6: Orrszarvúbogár / *Védett* / 7: Pompás virágbogár / Aktuálisan veszélyeztetett, „Vörös Könyves”, *védett* /, 8: Karimás dögbogár, 9: Közöséges temetőbogár, 10: Közöséges vörhenyes cserebogár / = Áprilisi cserebogár /, 11: Nagy nyárlevelész, 12: Halottbüzű bogár, 13: Nagy bűvárbogár, 14: Nyolcsávós gyalogcincér, 15: Szemfoltos cincér, 16: Parlagi homokfutrinka, 17: Kórisbogár, 18: Nagy bíborbogár, 19: Nagy címeres poloska, 20: Közöséges karimáspoloska, 21: Csíkos poloska,

Poloskák:

Kétszárnyúak:

Hártyásszárnyúak:

22: Szegélyes pészörlég, 35: Lószúnyog, 24: Kerti poszméh, 25: Délvidéki poszméh / Közvetlenül veszélyeztetett, „Vörös Könyves”, *védett* /, 26: Kék fadongó, 27: Kövi poszméh, 28: Német darázs, 29: Sarlós fürkész, 30: Ripacosz fürkész, 31: Déli lódarázs, 32: Sárgagyűrűs fadarázs, 33: Gyakori lopódarázs,

Pókok:

Kabócák:

23: Szongáriai cselőpók / *Védett* /, 34: Vérpettyes kabóca

Gubacsok: Tölgyön: 2: Golyógubacs, 3: Selymes gombgubacs, 4: Nagy magyargubacs, 5: Osztrák gubacs, 6: Isztriai gubacs, 7: Pikkelyes tölgyrüygubacs, 8: Szivacs gubacs / darázs okozza: 2 - 3 levélen, 4 - 8 rügyből fejlődik /, Szilen: 1: Hólyaggubacs, 9: Zacskógubacs / mindkettőt levéltetű okozza /, Rózsán: 10: Rózsagubacs / darázs okozza /

5. Gyurgyalag fészektelepek

Kiemelten érdemes szólni a gyurgyalagokról. Ez a színpompás, trópusi rokonságú, aktuálisan veszélyeztetett „Vörös könyves” fokozottan védett madár lösz-, és homokfalakban fészkel a méternyi bevezető járat végén lévő üregekben. Hártáásszárnyú rovarokat fogyaszt, innen származik másik neve: méhészmadar. A Homokbánya-tónál fészkel 10-15 pár, míg a bányabezárás miatt a meredek homokfalat le nem dózerolták. Pillanatnyilag már csak 4-5 pár fészkel itt az alacsonyabb falakban, jó részük „átköltözött” a hulladéklerakó homokfalaiba, de a természetes erózió, kisebb részt a hulladék lerakása miatt az utóbbi időben ez a telepük is megszűnt, sorsuk attól függ, lesz-e vállalkozó friss homokfal mesterséges kialakítására, időnkénti gondozására?

6. Útszélek

Méltatlanul mellőzöttek természetvédelmi szempontból. A faji sokféleség megőrzésében pedig nagy szerepük van, részben a löszgyepek utolsó hírmondóit őrzik, másfelől a cserjések, fasorok számtalan rovarnak nyújtanak táplálékot, és sokféle madár talál fészkelési lehetőséget, melyek a közeli agrárterületeken pusztítják a káros rovarokat. Az erdősávoknak kedvező hatása van a szél eróziós, valamint szárító hatásával szemben.

7. Túraajánlat

Biciklis, és gyalogos ajánlat, melyen érinthetjük térségünk valamennyi jellemző társulását / Az útvonal végső kialakításánál a tulajdonosokkal, illetve kezelőkkel egyeztetni kell! /

Mezőkovácsházáról, a központból indulunk Battonya felé a műúton. Az úgynevezett Simonyitanyáknál jobbra fordulunk a Szociális Otthon felé, mely előtt hidroglóbusz áll. Az Otthont jobb kéz felé kerüljük ki, majd egyenesen előre földúton haladunk tovább. Nemsokára elérjük a Szárazér hidját, majd kb. 50 méter után balra, a Rajta-erdő felé fordulunk. Újabb 50 m után enyhén jobbra rátérünk az erdőbe vezető keskeny útra. A második, széles nyiladéknál ismét jobbra fordulunk, követve a keskeny, de jól kitaposott ösvényt. Pár száz méter után balról csaknem érintjük a Szárazeret, tovább haladva a magányos tölgyfa után / egykor erdészház állt itt /, elérjük a víztározót. Az erdőben, különösen a kereszteződéseknél és a vizes élőhelyeknél haladjunk csendesen, hogy minél több állatot figyelhessünk meg, és lehetőleg ne zavarjuk nyugalmukat! A tározó töltésén / balra / haladunk tovább, míg el nem érjük a földutat, illetve a másik tározót.

Az út / balra / a 67-es majorba visz, mely egyre inkább a hétvégi pihenést szolgálja részben újjávarázsolt házaival. A major túlsó végén két híd vezet át a Szárazéren, mindkettő ugyanarra a műútra visz, mely a Battonya Mezőkovácsháza úthoz csatlakozik. Az útkereszteződésnél balra, Mezőkovácsháza felé fordulunk, és néhány száz méter után elérjük a táblával jelzett védett löszgyepsávot. Kb. 4 km további gyaloglás után településünkre érve a Parkfürdő gyógyvize és gondozott zöldfelülete kellemes pihenést nyújthat. / A túra kb. 12-14 km-es hosszúságú /

8. Cselekvő természetvédelem

Környezetkimélő magatartás:

Egyben a természet védelmét is jelenti. Könnyű belátni, hogy **a takarékoság** / víz, villany, fogyasztási cikkek, vegyszerek, közlekedés...stb / **általában csökkenti a természet terhelését**, hiszen kevesebb anyag és energia felhasználása során kevesebb - gyakran veszélyes - hulladék képződik.

Városon belül sokszor érdekesebb gyalog, vagy kerékpárral közlekedni. Vásárláskor a tartós, környezetbarát, utántöltős, légpumpás, egyszerűbb csomagolású termékeket válasszuk. Ha odafigyelünk a gazdálkodásra kevesebb vegszerrel is termelhetünk, ha időben letakarítjuk a havat télen nem kell sózni, vagy ha igen használjunk inkább homokot helyette. A jövőben nagy hangsúlyt kell fektetnünk a szelektív hulladékgyűjtésre, és fenn kell tartani a központi szemétszállítás rendszerét. Apró odafigyeléssel / sok kicsi sokra megy! / javíthatunk környezetünk állapotán.

Természetvédelem:

Elképzelem, mit érezne Csanád vezér, ha szétnézne egykori birtokán: kevés a hal, vad, nincs tiszta víz, erdő, virágos rét. Sokan és sokszor tettek azért, hogy így legyen, és mi is megtesszük a magunkét: erdőt már nem irtunk, réteket nem törünk fel, már csak az utolsó értékeket tékozoljuk el szinte észrevétlen. De az odafigyelő, értő szem észreveszi, hogy az orosházi útszél egyik oldalán kiszántódott a hengeresfészűperemizs, Battonya felé megszűnt létezni sok atracél és macskahere folt a vegyszerezés és a gyomok miatt, eltűnt a gyurgyalagok fészkelőhelye, nincs már legelőnk, az életet adó tölgyest a forintot adó akác váltotta fel. Elkészült a Szárazér rekonstrukciója, vannak tározóink, de víz alig van bennük, mert a madarak nem tudnak fizetni!

Mit tegyünk, hogy az élővilágból ne legyen halott világ?

*-Kapjon elsőséget, nagyobb figyelmet a **pótolhatatlan természet** a gazdasági döntéseknél!*

-Kíméljük megmaradó élettereiket, a hasznosítatlan területeket ha lehetséges próbáljuk visszaadni / gyepesítés, erdősítés, vizes élőhelyek kialakítása, víz biztosítása /

-Segítsük az állatokat közvetlen környezetünkben: a nehéz napokban rendszeres etetéssel, a szaporodásban fészekodúkkal, a bagyokat, denevéreket engedjük legalább a melléképületek padlására nagyobb berepülő nyílással, örüljünk a csivitelő fecskepárnak az ablak alatt, és ha okoznak kisebb kellemetlenséget gondoljunk arra, tettünk valamit azért, hogy ne csak az állatkertben láthassuk őket!

Természetes környezetünket tönkretenni könnyű, megtartani nehéz, helyreállítani eredeti formájában lehetetlen!

